

Meer inzicht in burgerschapsonderwijs

*Een greep uit informatie over burgerschapsonderwijs,
voor leraren en schoolleiders die werken aan
de ontwikkeling van burgerschapsonderwijs*

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Leeswijzer: wat kunt u vinden in deze leesmap?.....	4
Waarom burgerschapsonderwijs?.....	5
Burgerschapsvorming als wettelijke taak.....	6
Hoe geef je invulling aan burgerschapsonderwijs?.....	7
Meer inzicht in burgerschapscompetenties.....	8
Meer inzicht in het burgerschapsonderwijs.....	9
Meer inzicht in de internationale context.....	10
Meer inzicht middels wetenschappelijk onderzoek.....	11
Onderzoeksgroep Burgerschapsonderwijs (UvA).....	12

Voorwoord

De afgelopen jaren is de aandacht voor de sociale en maatschappelijke vorming van jongeren sterk toegenomen. Het belang van de bijdrage die scholen daaraan kunnen leveren, blijkt ook uit de wettelijke opdracht tot bevordering van burgerschap, die scholen kan inspireren daaraan vorm te geven.

Burgerschapsonderwijs kan op allerlei manieren worden ingevuld. Dat biedt de school veel mogelijkheden om aan te sluiten bij wat leerlingen nodig hebben en om de idealen van de school tot uitdrukking te brengen. Voor de invulling van inspirerend burgerschapsonderwijs zullen echter verschillende vragen moeten worden beantwoord: Hoe staat mijn school ervoor? Welke doelen willen we met bevordering van burgerschapsonderwijs bereiken? En wat is dat eigenlijk, goed burgerschapsonderwijs?

Deze leesmap biedt een selectie van literatuur rond deze vragen. Hoewel zeker niet is gestreefd naar volledigheid, geeft de selectie een beeld van de kennis die rond deze vragen beschikbaar is. De literatuur die hier bij elkaar is gebracht, richt zich op allerlei aspecten van burgerschap, en kan gebruikt worden als eerste kennismaking met burgerschapsonderwijs of als verdere verdieping in het thema.

De leesmap is samengesteld door de afdeling Pedagogische en Onderwijswetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). De selectie kwam tot stand met input van onderzoekers van **de onderzoeksgroep Burgerschapsonderwijs** (voor meer informatie zie pagina 12). U bent van harte welkom contact met hen op te nemen voor nadere informatie

Met vriendelijke groeten,
Onderzoeksgroep Burgerschapsonderwijs (UvA)

Voor vragen over deze leesmap:

Dr. Suzan Nouwens (s.nouwens@uva.nl).

Contact-adres Onderzoeksgroep Burgerschapsonderwijs

Programmagroep Onderwijswetenschap UvA:
prof.dr. Anne Bert Dijkstra (a.b.dijkstra@uva.nl)

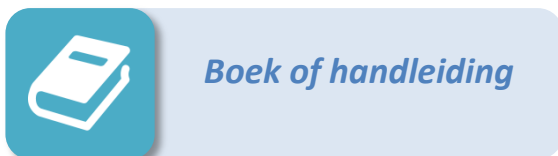

Leeswijzer

Welke literatuur vindt u in deze leesmap?

Deze leesmap biedt een enigszins willekeurige greep uit de literatuur omtrent het thema Burgerschapsonderwijs. De selectie is erop gericht uiteenlopende aspecten —zoals achtergrondstudies, overzichten, praktijk- en ontwikkelingsgericht werk en verdiepende studies—onder de aandacht te brengen. Het wel of niet opnemen van studies drukt geen inhoudelijke selectie uit, maar wil daarentegen een breed geven. Ook buiten de hier genoemde studies is er de nodige literatuur te vinden. Naast Nederlandstalige literatuur zijn ook enkele Engelstalige titels opgenomen. Bij elke titel is een korte aanduiding van het (voornaamste) thema vermeld, en om een snelle indruk te geven worden de volgende symbolen gebruikt:

Betekenis symbolen

Waarom burgerschapsonderwijs?

Burgerschapsvorming richt zich op het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties van leerlingen. Deze competenties helpen jonge mensen aan samenleving en democratie deel te nemen, meningen te vormen en daaraan bij te dragen op manieren zoals zij dat willen en ruimte geeft aan anderen dat ook te doen.

Het ontwikkelen van deze burgerschapscompetenties omvat niet alleen het vergroten van kennis, maar ook het ontwikkelen van vaardigheden en houdingen. De school— vaak gezien als een mini-maatschappij—is bij uitstek een oefenplaats die daarbij gebruikt kan worden!

- Wat is dat eigenlijk, burgerschap? Een algemene inleiding en stand van zaken overzicht van de hand van **Anne Bert Dijkstra (2012)**.
- Waarom is het belangrijk dat scholen burgerschap bevorderen? Een pleidooi voor burgerschaps-onderwijs van **Micha de Winter (2004)**, dat nog niets aan actualiteit verloren heeft.

[Sociale opbrengsten van het onderwijs](#)

[Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang: De noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief](#)

Burgerschapsvorming als wettelijke taak

De bevordering van burgerschap is een wettelijke taak van scholen. De regering is van plan die opdracht verder te verduidelijken. Verschillende organisaties, zoals de Onderwijsraad, pleitten daar al geruime tijd voor.

- **De Onderwijsraad** bracht verschillende adviezen uit over burgerschapsonderwijs, en kwam – enige tijd geleden alweer - tot de conclusie tot versterking nodig is.
- **De overheid** is van plan de wettelijke opdracht aan scholen om burgerschap te bevorderen te verduidelijken.

[Verder met burgerschap
in het onderwijs](#)

[Wettelijke opdracht
burgerschap](#)

Hoe geef je invulling aan burgerschapsonderwijs?

Scholen leveren een bijdrage aan de vorming van kinderen tot kritische, actieve burgers. Maar wat kunnen scholen doen om deze ontwikkeling te bevorderen?

Burgerschap kan op allerlei manieren worden ingevuld en vraagt keuzes en een visie. Welke leerdoelen wil de school bereiken? Welke onderwijs past daarbij? En welke schoolcultuur? Hoe weten we of we op de goede weg zijn, en wat zijn de resultaten van ons onderwijs?

- De titel van deze publicatie zegt het al: de studie van **Nieuwelink et al. (2016)** wil handvatten bieden aan scholen om burgerschapsonderwijs doelgerichter en concreter te maken. De praktijk komt in de vorm van zes schoolportretten aan bod.
- Dit boek van **Bram Eidhof (2019)** biedt een kader over het burgerschapsonderwijs op het VO: variërend van hoe vorm te geven aan burgerschapsonderwijs, hoe om te gaan met extreme opvattingen van leerlingen tot het formuleren van een eigen visie op burgerschap.
- Al langere tijd zijn er groepen scholen die elk jaar de burgerschapscompetenties van hun leerlingen meten. Dit tijdschrift van de **Alliantie burgerschap** laat zien hoe scholen dat doen en wat dat oplevert.

[Onderwijs in burgerschap: wat scholen kunnen doen. Lessen uit wetenschap en praktijk](#)

[Het handboek burgerschapsonderwijs \(vo\)](#)

[Magazine over de stand van het burgerschapsonderwijs in Nederland](#)

Meer inzicht in burgerschapscompetenties

Binnen het burgerschapsonderwijs gaat het om het ontwikkelen van burgerschapscompetenties van leerlingen. Deze burgerschapscompetenties zijn belangrijk voor leerlingen om te kunnen participeren in de samenleving.

Zo helpt burgerschapsvorming leerlingen in hun identiteitsontwikkeling en meningsvorming. Tevens zorgt burgerschapsvorming ervoor dat leerlingen kunnen meedoen in de samenleving op manieren zoals zij dat willen.

Burgerschapscompetenties zijn ook van belang voor het functioneren van de democratie en de cohesie in de samenleving. Burgerschapsonderwijs bevordert democratische waarden en gaat over de vraag hoe mensen zich tot elkaar, en tot de overheid verhouden. Het gaat dus niet alleen om een politieke component, maar veel meer nog over het samenleven in een door diversiteit gekenmerkte samenleving.

Burgerschapsvorming bij jongeren is dus van belang. Hoe staat het eigenlijk gesteld met de burgerschapscompetenties van (Nederlandse) jongeren?

Burgerschapscompetenties van jongeren

Uit onderzoek weten we dat burgerschapscompetenties van Nederlandse leerlingen in mindere mate ontwikkeld zijn dan die van leerlingen uit vergelijkbare landen.

- Het nationale rapport van ICCS 2016 door **Munniksmas et al. (2017)**. In dit rapport ligt de focus op burgerschapscompetenties van leerlingen in Nederland. Om dit in perspectief te plaatsen worden deze competenties vergeleken met de competenties van leerlingen in vergelijkbare landen.

[Burgerschap in het voortgezet onderwijs: Nederland in vergelijkend perspectief](#)

- Onderzoek van het **Adolescentenpanel Democratische Kernwaarden en Schoolloopbanen (ADKS)** laat zien dat Nederlandse leerlingen de kernwaarden van de democratische rechtsstaat in hoge mate ondersteunen, hoewel ook aanzienlijke verschillen tussen leerlingen bestaan.

[Democratische kernwaarden in het voortgezet onderwijs](#)

Meer inzicht in burgerschapsonderwijs

Bijna alle scholen in Nederland hebben burgerschap in hun onderwijs opgenomen, en voldoen daarmee aan de wettelijke opdracht. Echter, burgerschap en burgerschapsvorming zijn veelzijdige begrippen, en includeren een breed scala aan thema's. Daarnaast zijn de scholen vrij om op verschillende manieren invulling te geven aan het burgerschapsonderwijs. Tezamen maakt dit het burgerschapsonderwijs een uitdagende opgave. Hoe staat het ervoor met het huidige burgerschapsonderwijs in Nederland? En is het burgerschapsonderwijs vergelijkbaar met het onderwijs in andere landen?

- De kennis van de stand van zaken in het burgerschapsonderwijs in Nederland is nog bescheiden. In het basisonderwijs werd het laatste nationale onderzoek in 2009 (**Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau**) uitgevoerd.
- Ook de **Inspectie van het Onderwijs** bracht in de afgelopen periode enkele (kritische) rapporten uit over de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs in Nederland.

[Balans Actief burgerschap en sociale integratie](#)

[Inspectie van het Onderwijs](#)

Meer inzicht in de internationale context

Burgerschap is wereldwijd een belangrijke taak van het onderwijs. Overeenkomstig wordt er ook in internationaal verband onderzoek gedaan naar de rol van het onderwijs in burgerschap. Lees meer over de internationale context in de onderstaande literatuur.

Internationaal onderzoek:

- Over het voortgezet onderwijs is meer bekend over burgerschapsonderwijs dan in het basisonderwijs, vooral via internationaal vergelijkend onderzoek. Lees hierover in de grootschalige **International Civic & Citizenship Education Study (ICCS)**, waarbij in 2016 meer dan 94000 leerlingen in het VO zijn bevraagd over hun burgerschapservaringen en de rol van onderwijs hierbij.
- Het **Eurydice** rapport geeft een vergelijkend overzicht van het nationale beleid op het gebied van burgerschapsonderwijs in heel Europa
- Een boek over burgerschapsonderwijs in een uitgebreide internationale context (24 landen in Azië, Europa, en Latijns-Amerika) van **Schulz et al. (2018)**.

[International Civic & Citizenship Education Study](#)

EN

[Becoming citizens in a changing world](#)

EN

[Citizenship Education at School in Europe, 2017](#)

EN

Meer inzicht middels wetenschappelijke onderzoek

De toenemende interesse in de rol van de school voor het stimuleren van burgerschap, leidt ook tot wetenschappelijk onderzoek. Dat onderzoek richt zich op de vraag hoe scholen de burgerschapskennis, houdingen en vaardigheden van leerlingen kunnen bevorderen. Naast "wat werkt?" is er ook veel aandacht voor de vraag waarop burgerschapsonderwijs zich zou kunnen of moeten richten, en hoe de resultaten daarvan in kaart gebracht kunnen worden.

- In dit artikel van **Ten Dam et al. (2010)** wordt de ontwikkeling van een meet-instrument voor burgerschapscompetenties van jongeren in de leeftijd van elf tot zestien jaar beschreven.
- Dit reviewartikel van **Geboers et al. (2013)** beschrijft de effecten van burgerschapsonderwijs op basis van 28 wetenschappelijke studies. Hieruit blijkt onder andere dat het pedagogische klimaat en burgerschapsprojecten in de school de burgerschapscompetenties van leerlingen kunnen bevorderen.
- In dit artikel van **Geboers et al. (2015)** wordt er gekeken naar de ontwikkeling van burgerschapscompetenties in het dagelijkse leven van Nederlandse leerlingen in de lagere klassen van de middelbare school.

[Burgerschapscompetenties: de ontwikkeling van een meetinstrument](#)

[Citizenship development of adolescents during the lower grades of secondary education](#)

EN

[Review of the effects of citizenship education](#)

EN

Onderzoeksgroep Burgerschapsonderwijs (UvA)

Onderzoeksgroep Burgerschapsonderwijs (UvA)

De leesmap is samengesteld door de afdeling Pedagogische en Onderwijswetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). De selectie kwam tot stand met input van onderzoekers van de onderzoeksgroep Burgerschapsonderwijs:

- Prof. Dr. Anne Bert Dijkstra
- Dr. Remmert Daas
- Lianne Hoek, Msc.
- Hester Mennes, Msc.
- Dr. Anke Munniksmma
- Dr. Suzan Nouwens
- Edwin Slijkhuis, Msc.
- Jip Teegelbeckers, Msc.

Meer weten over ons onderzoek?

Universiteit van Amsterdam is verbonden aan verschillende onderzoeksorganisaties die zich richten op burgerschapsonderwijs:

- Via de **Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit** wordt gewerkt aan het bevorderen van de sociale kwaliteit van het onderwijs, waaronder burgerschap.
- Middels de **Alliantie Burgerschap** wordt gewerkt aan het bevorderen van burgerschapscompetenties.

[Academische Werkplaats
Sociale Kwaliteit](#)

[Alliantie Burgerschap](#)

